

HLAVNÉ POLITICKO-DIPLOMATICKÉ A VOJENSKÉ DISPOZÍCIE PRI UTVÁRANÍ HRANÍC SLOVENSKA V ROKOCH 1918 – 1919 (tretia časť)*

MARIÁN H R O N S K Ý

HRONSKÝ, M.: Main Political, Diplomatic and Military Dispositions in Forming of Slovakia Borders in 1918 – 1919. (Part III). *Vojenská história*, 6, 3-4, 2002, pp 26 – 43, Bratislava.

This study continues to work on problems of the borders (published in *Military History* No. 2, 2001) between Czechoslovakian governmental deputation and great powers of Treaty at Peace Conference in Paris in 1919. This part picks up the threads of previous part chronologically. It analyses the negotiations on defining south boundary line between forming Czechoslovakian state and Hungary from the end of 1918 to the half of 1919 in the time when Peace Conference Territorial Commission for Czechoslovakian matters had talked over Czechoslovakian borders. Different points of view, that determined not only Czechoslovakian attitude to the question of southern border with Hungary but the attitudes of victorious great powers and their experts as well, reflect in this study. This part concentrates above all on military, power and strategic aspects of this border line forming, that are however not understood in an isolated manner but in a wider diplomatic and politic context. The author devotes himself to individual periods of building attitude to the southern border issue. The study examines individual Czechoslovakian suggestions and it evaluates the whole problem from the point of view of individual Treaty great powers delegations.

Military History. Slovakia. Formation of borders 1918 – 1919.

Už v predchádzajúcej (druhej) časti rovnomennej štúdie, v súvislosti s prípravami a formulovaním česko-slovenských (ďalej čs.) požiadaviek predložených Parížskej mierovej konferencii v známych čs. memorandách (č. 2 a 5), sme čiastočne poukázali na úlohu vojenských odborníkov, ktorí stáli na čele úsilia čs. strany získať strategicky výhodné hranice Česko-Slovenska s Maďarskom.¹ No vzhľadom na to, že v tomto príspevku sa budeme viac venovať aj vojenským a vojenskopolitickým otázkam a problémom skúmanej problematiky, bude tu zrejme vhodná istá rekapitulácia, respektíve hlbšia analýza tohto ich úsilia obohatená o ďalšie fakty a pohľady.

Predovšetkým treba vidieť, že spomínaní čs. vojenský odborníci z pražského ministerstva národnej obrany zainteresovaní na prípravách podkladových materiálov pre mierovú konferenciu (pplk. Rudolf Kalhous, plk. Emil Hondl, podmaršal Jan Diviš, major gšt. Künzl-Jizerský a ďalší), vychádzali v spomínanom úsilí zo zemepisného zabezpečenia celej republiky voči vojnovým možnostiam, ktorým môže byť Česko-slovenská republika vystavená zo strany svojich štyroch a snád' i šiestich susedov: Nemecka, nemeckého Rakúska, Maďarska, Poľska – poprípade i Ukrajiny a Rumunska. No zemepisné zabezpečenie republiky voči týmto vojnovým možnostiam skoro neexistovalo. Pritom nepomerná dĺžka (asi 900 km) vo vzťahu k šírke (priemerne 150 – 300 km) štátneho útvaru, spolu s možnosťou sústredeného postupu možných ne-

---

* Tento príspevok voľne nadväzuje na druhú časť, ktorá bola pod rovnakým názvom publikovaná In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 20 – 39.

¹Pozri k tomu HRONSKÝ, M.: Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918 – 1919 (druhá časť). In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 2, s. 24 – 27 a 32 – 33. Spomínaní vojenský odborníci sa už v novembri 1918 sústredili vo vojenskom odbore „Komisie k ustanovení hraníc čs. republiky“ pri Hlavnom veliteľstve čs. brannej moci v Prahe.

priateľov, očividne zhoršovalo strategické postavenie Česko-Slovenska. Zároveň nútilo vybudovať silnú brannú moc (armádu) vo vojne a urýchlene získať dobrých spoľahlivých spojencov. No ČSR sa môže s úspechom postaviť iba proti jednému protivníkovi, a voči Nemecku iba so silným spojencom. Pritom pohľad na celkovú strategickú situáciu republiky ich viedol od začiatku k jednoznačnému záveru, že „Hranice Československa budú strategicky jen na Dunaji a Karpatským pohorím zajistené.“ Takto, podľa názoru vojakov, by severná hranica nového štátu „měla všeobecně vést na hřebenu Karpat jako nyní“ a južná hranica musí byť určená hlavným ramenom Dunaja od Moravy po vacovský ohyb Dunaja. Ďalej na východ by mala viesť po pohoriach k Miškovcu (vrátane), cez Tokaj podľa Tisy k Marmarošskej Sihoti (Sighetul – Marmatiei) južne od rieky Vyš. Hlavný dôraz sa kládol na strategickú základňu celej slovensko-maďarskej hranice na Dunaji, ktorá tiež predstavuje jedinú „mezi námi, Němci a Maďari se nalézající strategickú překážku.“ Pritom celkové defenzívne postavenie republiky by sa čiastočne dalo zlepšiť v prípade získania predmostí pri Bratislave, Komárne a Ostrihome, ktoré by čs. vojskám umožnili nerušené prekonať hlavný tok Dunaja. Strategickými dôvodmi sa ešte operovalo v súvislosti so získaním železnice z Miškovca cez Čop k hraniciam s Rumunskom a Ruskom (Ukrajinou).²

Po odchode čs. delegácie (6. 1. 1919) na mierovú konferenciu tieto strategické hľadiská vojenských odborníkov v Paríži obhajoval a presadzoval hlavne člen delegácie a vojenský expert pplk. Rudolf Kalhous, ktorý v tomto duchu pod voj. č. 10 z 20.1. 1919 predložil aj formulačne prepracovanejší elaborát pod názvom Hranice československého štátu ze stanoviska strategického. Bral v ňom už do úvahy aj nedostatky, resp. nevýhody prvej, t. j. Pichonovej demarkačnej čiary pre ČSR z vojenského hľadiska a dával návrhy na opravy tejto provizórnej hranice. Zvlášť vytvorením predmostí pri Bratislave, Komárne a Ostrihome, ktorých strategický význam sa vraj ešte zvýši, akonáhle by odpadol pôvodne žiadaný koridor s Juhosláviou, a tak „Maďarům by byla dána příležitost spojit se s německým Rakouskem.“ No Kalhous tu hlavne výstižne prognózoval, že „proti Slovensku vedená ofenzíva maďarská se vyhne zajisté Dunaji a bude pravděpodobně směřovati mezi Dunajem a Tisou přes pohoří východně od Vacova a Matru, nejdříve do údolí Ipole (Ipl'a – pozn. M.H.).“ Preto, ak ČSR bude chcieť vzdorovať tomuto nepriateľskému vpádu, musí mať tak stanovenú hranicu, ktorá jej umožní zachytiť nepriateľský postup už na samotných hraniciach vedených od Vacova cez kótu 254 Orsak, kótu 806, pohorie Matry, kóta 1010 a pohorie Bukových hôr k Miškovcu. Hranica od Miškovca na sever, podľa Kalhousa, vojensky už nemá takú dôležitosť, nakoľko územie východne od Miškovca – Užhorodu sa nedá brániť. Vo vojenskom záujme je iba to, aby tamojšia železnica, ako jediná spojnica republiky s Rumunskom a Ukrajinou, viedla po území ČSR.³

Už vyššie citované úvahy vojenských odborníkov, ktoré sa zaoberali hranicami celého čs. štátu zo strategického stanoviska, veľmi zreteľne poukazovali na istú výnimočnosť územia Slovenska tým, že hranice nového štátu budú strategicky zaistené len na Dunaji a v Karpatoch. Ďalšie pohraničné pohoria budú len prekážkami operačného a taktického charakteru, ktoré prípadný vpád a postup nepriateľa síce sťažujú, ale nezamedzia. Zvláštna pozornosť sa tu venovala južnej hranici Slovenska, ktorá sa z vojenského hľadiska delila v podstate na dve časti: na strategickú časť hlavného toku Dunaja a na taktickú hranicu medzi Dunajom a Miškovcom. Východnej časti hranice sa z vojenského hľadiska venovala pozornosť iba v súvislosti so železnicou Miškovec – Čop, ako jedinou strategickou spojnicou s Rumunskom a Ukrajinou. Celkovo tak návrhy vojakov na určenie slovensko-maďarskej hranice korešpondovali s maximálnym variantom čs. požiadaviek.

²Archív Ministerstva zahraničných vecí ČR (ďalej AMZV ČR) Praha, Pařížský archiv (ďalej PA), zv. 56, č. 5298 – „Určení hranic československého štátu ze stanoviska strategického“, (elaborát vypracovaný vojenským odborom Komisie k ustanovení hranic čs. republiky 28. 11. 1918).

³Tamže, PA, zv. 56, č. 5297.

Ako sa však ukázalo už na prísne dôvernom zasadnutí vlády ČSR 2. januára 1919 na pražskom Hrade (ktoré sa konalo pred odchodom čs. delegácie na mierovú konferenciu aj za účasti prezidenta T. G. Masaryka, ale bez účasti Slovákov), na rozdiel od vojenských odborníkov, nepanovala medzi českými politikmi úplná zhoda v názore na riešenie slovensko-maďarskej hranice. Podkladom rokovania tu bol viacvariantný návrh čs. požiadaviek Úradu pre prípravu mierovej konferencie. Okrem ďalších variantov obsahoval tento návrh aj maximálny variant čs. požiadaviek na juhu Slovenska. No vzbudzoval isté obavy. Ako sa uvádza v protokole z tohto zasadnutia vlády, maximálny variant vraj „hospodársky a strategicky znamená řešení ideální. Počet cizího obyvatelstva by byl však povážlivý.“ Zazneli tu aj hlasy, že „pojem strategického významu hranic se přeceňuje.“ Tiež prezidentovi Masarykovi sa zdalo, „že Maďarů chceme si nabrati nad své síly, k čemuž neradi.“ Napokon resumé ministerského predsedu Karla Kramára uzavrelo tento problém takto: „Pokud se týče jižní hranice Slovenska, má Velký Žitný ostrov zůstati mimo naše území a hranice měla by jíti po jižním břehu levého ramena dunajského. Juhovýchodní hranice budiž vedena asi, jak udává varianta třetí, ale ještě se zabráním Miškovců (Miškovca – pozn. M. H.), a na této hranici má se státi jen tehdy, budou li si ji přát Slováci.“⁴

Toto stanovisko pražskej vlády vlastne znamenalo, že Veľký Žitný ostrov má zostať mimo územia ČSR a hranica od Bratislavy po Komárno má viesť po južnom brehu malého Dunaja. Čím by sa síce dunajská časť hranice Bratislava – Komárno bola skrátila asi na polovicu súčasnej dĺžky a z územia ČSR vypadla značná časť maďarského etnika, no na druhej strane by sa tým úplne zničila strategická hranica nového štátu na Dunaji. Proti tomu v Paríži rozhodne vystupoval pplk. R. Kalhous, ktorý, po príslušných konzultáciách s ďalšími čs. expertmi v iných odboroch a v súlade s názorom generálneho tajomníka čs. delegácie Štefana Osuského, vypracoval osobitný materiál pod voj. č. 13 z 27. 1. 1919. Strategická fronta na Dunaji, hranice medzi Dunajom a Miškovcom. Podrobne v ňom rozobral otázku predmostí pri Bratislave, Komárne i Ostrihome, zvlášť z hľadiska ofenzívnej obrany strategicky najvýhodnejšej časti hraníc. Dominovalo v ňom zásadné konštatovanie, že hlavný tok Dunaja tvorí v celej dĺžke slovensko-maďarskej hranice strategickú prekážku prvoradého významu, umožňujúcu čisto defenzívnu a s predmostiami aj ofenzívnu obranu hraníc. Pritom vacovský ohyb Dunaja považuje za najkritickejší priestor, a prípadný úspech útočiaceho nepriateľa pri Vacove môže rozhodnúť nielen o dunajskej pozícii čs. obrany, ale aj o vojenských operáciách na východnom fronte Slovenska. Preto, aby sa v prípade maďarského útoku údolie Ipl'a nemohlo stať pre maďarské vojsko základňou na ďalšie operácie, časť hranice od Vacova na východ Kalhous chápal ako „prodloužení strategické fronty dunajské,“ kde priečne pohoria medzi Vacovom a Miškovcom (Matra, Bukové hory) budú krídelnou ochranou dunajskej základne a tiež ochranou proti priamemu postupu maďarského vojska medzi Tisou a Dunajom. Tým sa tiež odstránia nedostatky prvej demarkačnej čiary z vojenského hľadiska.⁵

Podplukovník R. Kalhous odovzdal tento elaborát E. Benešovi a zrejme tiež prispel k tomu, že tento už vo svojom pamätnom vystúpení pred Najvyššou radou 5. februára 1919 presadil, že „základnou hranic slovenských musí být Dunaj.“⁶ Okrem toho pplk. Kalhous vypracoval v Paríži ešte ďalší obsiahly materiál pod voj. č. 23 z 22. 2. 1919, v ktorom znovu tľmočil svoje úvahy o strategickom význame Dunaja v súvislosti s otázkou koridoru.⁷ Aj to všetko zrejme prispelo k tomu, ako sme už uviedli v predchádzajúcej časti tejto štúdie,⁸ že čs.

⁴Československo na pařížské mírové konferenci 1918 – 1920. Dokumenty československé zahraniční politiky. Zv. I. (listopad 1918 – červen 1919). Ed. J. Dejmek, F. Kolář. Praha 2001, dok č. 57, s. 131 – 137.

⁵AMZV ČR, PA, zv. 48, č. 4857; pozri tiež KALHOUS, R.: Budování armády. Praha 1936, s. 54 – 58; tiež HRONSKÝ, ref 1, s. 24 – 25.

⁶Těsнопisecké zprávy revol. Národního shromáždění, 51 – 100, r. 1919, 74. schůze dne 30. 9. 1919, s. 2317.

⁷AMZV ČR, Praha, PA, zv. 54, č. 5200.

⁸Pozri HRONSKÝ, ref 1, s. 25 – 26.

memorandum č. 5 práve v prípade strategickej hranice na Dunaji predložilo mierovej konferencii maximálny variant čs. požiadaviek. Podľa neho celá dunajská časť slovensko-maďarskej hranice mala viesť po pravom brehu hlavného toku Dunaja až k vacovskému ohybu, kde prechádzala na ľavý breh rieky. Zároveň vytvárala menšie predmostie pri Komárne a rozsiahle bratislavské predmostie siahalo v polkruhu až k Neziderskému jazeru.⁹ No v ďalšej juhovýchodnej časti slovensko-maďarskej hranice od Vacova po rieku Bodrog čs. memorandum č. 5 zvolilo stredný variant čs. požiadaviek a vo východnej časti od Berečiek pri Bodrogu až pod železničný uzol Čop sa blížilo skôr k minimu. Maximálny variant čs. požiadaviek na slovensko-maďarskú hranicu sa v plnom rozsahu uplatňoval iba v čs. memorande č. 2, ktoré spolu s mapovou prílohou podávalo aj geografickú definíciu teritória Slovenska v rámci ČSR, spolu s politickým zdôvodnením čs. návrhov a požiadaviek na ohraničenie územia Slovenska s dôrazom na to, že ČSR musí byť podunajským štátom.¹⁰

Známych jedenásť čs. memoránd s územnými požiadavkami sa však nestalo priamym podkladom pre ďalšie mierové rokovania. Memorandá totiž neboli kategorické, veľmociam sa v nich predkladala iba určitá možnosť riešenia, na ktoré mohli, ale tiež nemuseli, prihliadať. O hraniciach ČSR ďalej rokovala teritoriálna Komisia pre česko-slovenské záležitosti, ktorú sa rozhodla zriadiť Najvyššia rada po vypočutí známeho prejavu E. Beneša z 5. 2. 1919 týkajúceho sa územných požiadaviek Česko-slovenskej republiky. Bola zložená iba z predstaviteľov hlavných veľmocí víťaznej Dohody, z dvoch predstaviteľov každej z veľmocí: USA (Archibald Cary Coolidge, Allen W. Dulles, Charles Seymour, neskôr); Veľkej Británie (Joseph Cook, Harold Nicolson); Francúzska (Jules Cambon, J. Laroche); Talianska (Salvago Raggi, A. Stranieri). Predsedom komisie sa stal Jules Cambon a podpredsedom Salvago Raggi. Úlohou Komisie pre česko-slovenské záležitosti bolo „zredukovať“ otázky, o ktorých bude nutné prijať rozhodnutie, v najužšom možnom rozsahu a prezentovať návrhy, aby bolo zaistené spravodlivé riešenie.“ Pritom Komisia bola „oprávnená poradiť sa s predstaviteľmi zainteresovaných národov.“¹¹ Komisia sa prvý raz zišla 27. februára 1919 na francúzskom Ministerstve zahraničných vecí v Paríži a uskutočnila od 27. februára do 26. marca 1919 10 zasadnutí.¹²

Ešte 28. februára sa Komisia rozhodla vytvoriť vlastnú Hraničnú subkomisiu v zložení: USA (A.W. Dulles), Veľká Británia (Harold Nicolson), Francúzsko (generál Le Rond), Taliansko (A. Stranieri). Jej predsedom sa stal francúzsky vojak a geograf generál H. Le Rond. Podkomisia bola poverená „vypracovaním projektu vyznačenia česko-slovenských hraníc.“¹³ Od 1. marca do 13. marca 1919 sa zišla na 7 zasadaniach, pričom už 4. marca si k otázke Veľkého Žitného ostrova vypočula ministra zahraničných vecí ČSR E. Beneša.¹⁴ Takto po spomínaných zasadnutiach Komisie i Podkomisie, na ktoré boli niekoľko ráz prizvaní aj E. Beneš a K. Kramář, bola dňa 26. 3. 1919 Najvyššej rade odovzdaná správa, ktorá sa v rámci požiadaviek ČSR viac-menej vyjadrovala k jeho budúcim hraniciam, k postaveniu Nemcov v Čechách, k postaveniu Rusínov na juhu Karpát, no odmietala koridor medzi Česko-Slovenskom a Juhosláviou a tiež začlenenie územia Lužických Srbov do ČSR.¹⁵

Zápas o hranice ČSR s Rakúskom (ale fakticky i s Nemeckom) rozhodne nebol jednoduchý. Tiež počas rokovaní mierovej konferencie v Paríži sa viedenská diplomacia pokúšala medzinárodne znovu otvoriť problém česko-slovensko-rakúskych hraníc. Napriek týmto úsiliam

⁹Pozri Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920. Ed. H. RA-SCHHOFER. Berlin : Carl Heymanns Verlag, W 8 1937, s. 176/177 a map. príl. k memorandu č. 5, mapa č. 9.

¹⁰Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, ref 1, s. 25 – 27.

¹¹Pozri dokumenty Parížskej mierovej konferencie 1919 – 1920: Recueil des actes de la Conférence, Partie IV – Commissions, de la Conférence (Procès – verbaux, Rapports et Documents), C – Questions teritoriales, (1). Commission des affaires tchéco-slovaques; Paris:Imprimerie nationale, 1923, s. 5 – 6.

¹²Tamže, s. 8 – 14.

¹³Tamže, s. 6 a 123.

¹⁴Tamže, s. 124 – 160.

¹⁵Tamže, s. 69 – 94; tiež Československo na pařížské mírové, s. 26 – 27.

však najskôr tzv. československá komisia (6. 4. 1919) a potom i Rada štyroch (23. 4. 1919) schválili ich priebeh v podstate tak, ako čs. delegácia žiadala vo svojich memorandách – teda na základe historických hraníc Českého kráľovstva.¹⁶ No zďaleka vážnejším (a omnoho dlhodobejším) zahraničnopolitickým problémom sa tu zo známych dôvodov stalo pripojenie teritória Slovenska do ČSR. Svojou mierou sa to odrazilo aj na rokovaníach mierovej konferencie v Paríži pri vytyčovaní jeho konečných hraníc s Maďarskom. Vopred však treba aspoň stručne načrtnúť, že delegáti a experti veľmocí na mierovej konferencii aj k riešeniu tohto problému nepristupovali bez určitého penza vlastných poznatkov a informácií, že o vecnej stránke problémov strednej Európy boli lepšie informovaní, ako to tvrdili odporcovia mierového usporiadania po prvej svetovej vojne, a ako si to napríklad myslel aj T.G. Masaryk na jednej strane, alebo M. Károlyi či A. Apponyi na strane druhej.¹⁷

Totíž, čo tiež nie je v našej historiografii bežne známe, že okrem hlavných rozhodujúcich orgánov mierovej konferencie, ktorými bola Najvyššia rada, tzv. Rada desiatich (premiérov a ministrov zahraničných vecí) a Rada štyroch (hláv štátov alebo premiérov) hlavných spojeneckých a združených veľmocí – USA, Veľkej Británie, Francúzska a Talianska – pracovali na konferencii delegácie menších spojeneckých štátov a okrem nich teritoriálne a iné komisie a podkomisie, ako aj experti a poradcovia. Medzi nimi bolo aj množstvo univerzitných profesorov a vedcov. Americkí sa sústredili v Inquiry Office, britskí v Political Intelligence Department vo Foreign Office a francúzski v Comité d'Études (Študijný výbor). Napríklad posledne menované študijné zoskupenie vzniklo ešte počas prvej svetovej vojny v súlade so želaním najvyšších francúzskych politických kruhov a malo sa zamerať na historické a geografické štúdium, ktoré by uľahčilo stanovenie mierových podmienok pre prípad vojnového víťazstva Dohody i v súvislosti s formulovaním francúzskych vojnových cieľov. Comité d'Études sa začal schádzať od konca februára 1917, svoje prvé práce publikoval na jar 1918, ale jeho činnosť sa zintenzívnila najmä po uzavretí príméria. Materiály vyšli vo forme máp, ktoré vydala armáda, a tiež vo forme tridsiatich expozé k jednotlivým problémom. Materiály boli analytické, nezjednodušovali problémy a nehládali konečné riešenia. Dôsledne zmapovali kontroverzné nároky stredoeurópskych krajín – okrem iných, aj Česko-Slovenska.¹⁸

Už v predchádzajúcich, skôr publikovaných, častiach štúdie sme dostatočne dokumentovali, že po ujasnení si základných otázok, francúzska diplomacia začala aj na medzinárodnom fóre s ofenzívou v prospech spojeneckého Česko-Slovenska. Okrem iného, prispeli k tomu aj rokovania o hraniciach čs. štátu na Quai d'Orsay, kde sa vcelku kompletizovali materiály týkajúce sa mierového usporiadania. Podľa najnovších výskumov historičky Bohumily Ferenčuhovej v pozostalosti André Tardieua, ktorý patril na mierovej konferencii k vplyvným politikom, sa zachovali nielen neredigované stenogramy rokovaní Komisie pre česko-slovenské záležitosti (ktoré sú podrobnejšie ako zápisnice publikované v Dokumentoch Parížskej mierovej konferencie),¹⁹ ale aj niekoľko materiálov o prerokovaní hraníc Česko-Slovenska z obdobia od novembra 1918 do konca januára 1919. Svedčia o tom, že tí, čo rozhodovali o hraniciach ČSR, dobre vedeli o etnickej pestrosti rodiaceho sa čs. štátu. Poznali tiež maximalistické čs. požiadavky, ktoré naznačil už E. Beneš v nóte Clemenceauovi zo 6. 11. 1918.²⁰ No poznali napríklad aj pomerne rozsiahly (37 str.) rozbor z 20. novembra 1918, v ktorom bola načrtnutá aj minimalistická južná etnická hranica, nie vzdialená od provizórnej línie, ktorú

¹⁶Československo na parížské mírové, s. 8; pozri tiež FERENČUHOVÁ, B.: Veľmocenský diktát alebo vedecký problém? Rokovania o hraniciach Československa v prvej fáze mierovej konferencie v Paríži roku 1919. In: Stredoeurópske národy na krížovatkách novodobých dejín 1848 – 1918. Zost. P. Švorc, L. Harbul'ová. Prešov; Bratislava; Wien 1999, s. 245 – 246.

¹⁷Pozri tiež FERENČUHOVÁ, ref 16, s. 248 – 249.

¹⁸Podrobnejšie pozri tamže, s. 236 – 239.

¹⁹Ide o francúzske vydanie Recueil des actes de la Conference.

²⁰Dokuments diplomatiques francais sur l'histoire du bassin des Carpates 1919 – 1932. Ed. M. ÁDÁM. Budapest Kiadó, vol. 1, s. 55 – 59. Tiež ref. 4, doc. č. 2, s. 52 – 55.

M. Hodža pod tlakom okolností dohodol 6. 12. 1918 v Budapešti s maďarským ministrom vojny A. Barthom.²¹

Etnické hranice sa však nestali základom územia ČSR. Dôležitý materiál v tomto smere prerokoval André Tardieu na nedatovanej schôdzi s generálom Le Rondom a Degrandom, pracovníkom Direction politique na Quai d'Orsay (ktorý s Benešom spolupracoval na príprave uznania čs. zahraničného odboja v rokoch 1917 – 1918). Na schôdzi sa tiež zúčastnil Louis Aubert z ministerstva zahraničných vecí a traja vedci, ktorí pracovali v Comité d'Etudes: Ernest Denis, Emile Haumant a Emanuel de Martonne. Materiál prezentuje dobrú znalosť a podporu čs. nárokov, ale aj úsilie o ich kritické hodnotenie. Pri vytýčení hraníc Česko-Slovenska (Tchéco-Slovaquie) sa malo vychádzať z troch základných princípov: 1. V záujme Dohody, a obzvlášť Francúzska, Česko-Slovensko malo byť silným štátom. 2. V budúcom Česko-Slovensku sa budú prejavovať dva zdroje slabosti: prvý predstavuje jeho predĺžený tvar s nesúrodými regiónmi, ktoré nie sú dostatočne komunikačne prepojené a druhý spočíva vo veľkom počte cudzích prvkov (národnostných menšín). 3. Česko-Slovensku teda chýba geografická jednota a etnická homogénnosť a na troch päťinách hraníc sú jeho nepriatelia. Na prekonanie tohto stavu treba mu zabezpečiť komunikácie so spojeneckými národmi v strednej Európe, s Francúzskom a západnými mocnosťami. Vyplýva z toho dôležitosť jeho dohody s Juhosláviou (otázka koridoru), s Rumunskom (otázka uhorských Rusínov) s Poľskom (otázka Tešínska).²²

Pokiaľ išlo konkrétne o hranicu ČSR s Maďarskom, tak presná hraničná línia sa tu ešte neurčovala, ale pre ČSR sa mal zabezpečiť hlavný tok Dunaja a od Vacova by hranica mala ísť po hrebeni Bukových hôr. Z hospodárskeho hľadiska by Slovensku mala patriť aj Salgótarjánska hnedouhoľná panva a z vojenského železnica zo Šiah cez Lučenec do Košíc a Humenného. Podľa autora materiálu, k ČSR by mohla patriť aj Podkarpatská Rus pod podmienkou samosprávy, ale bol proti predmostiu pri Komárne, lebo také predmostie by vraj svedčilo o agresívnych úmysloch.²³

Na základe podrobnejšieho rozboru tohto dokumentu i ďalších z januára 1919, vypracovaných generálom Le Rondom, možno len súhlasiť s B. Ferenčuhovou, že Česko-Slovensko „prekonzultovalo na Quai d'Orsay ešte pred prvým vystúpením E. Beneša v Rade desiatich svoje územné nároky a oprávnené mohlo očakávať, že časť francúzskych diplomatických a vojenských kruhov podporí aj jeho maximálne nároky.“²⁴

Aj preto, napriek všetkým obavám, v čase otvorenia mierovej konferencie sa Beneš domnieval, že presadenie územných požiadaviek ČSR je na najlepšej ceste. Republika určite získa české krajiny v historických hraniciach, vrátane nemeckého pohraničia. Tiež Slovensko s hranicou na Dunaji, aj keď „o hranici od Ipoly (Ipl'a – pozn. M. H.) až k Užhorodu bude jistě velmi značný boj.“ Rovnako pripojenie Podkarpatskej Rusi „nebude nám činiti větších obtíží“ – usudzoval Beneš.²⁵ Politickí predstavitelia Podkarpatskej Rusi sami žiadali o autonómne pričlenenie svojej krajiny do ČSR a mierová konferencia sa k tomu postavila kladne.²⁶ Ani problém územného koridoru na západných maďarsko-rakúskych hraniciach, ktorý by spájal ČSR s Juhosláviou a o ktorý žiadala Praha i Belehrad, vtedy ešte Beneš nepovažoval za beznádejný.

²¹Podrobnejšie pozri FERENČUHOVÁ, ref 16, s. 241 – 242.

²²Tamže, s. 242 – 243.

²³Tamže, s. 243.

²⁴Tamže.

²⁵KLIMEK, A.: Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles. In: Slovo k historii. Praha 1989, s. 25.

²⁶K problematike pripojenia Podkarpatskej Rusi k ČSR, ktorou sa táto štúdia podrobnejšie nezaobrá, pozri KLIMKO, J.: Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918 – 1938). Bratislava 1986, s. 62 – 68; ŠVORC, P.: Zakliata krajina. Podkarpatská Rus 1918 – 1946. Prešov 1996, s. 3 – 64; DULEBA, A.: Ukrajina a Slovensko. Bratislava 2000, s. 65 – 93.

Vzhľadom na to, že v ďalšom výklade sa budeme špeciálne zameriavať na otázku hraníc ČSR s Maďarskom, respektíve na slovensko-maďarskú hranicu, treba na úvod rokovanií Komisie pre česko-slovenské záležitosti ešte povedať, že k tejto hranici sa tu pristupovalo podľa odlišných zásad ako k Čechám. Čechy, podľa predsedu Komisie J. Cambona, tvoria základ nového štátu a k nim sa pripojí Morava, Slovensko a Podkarpatská Rus. Pritom zachovanie administratívnych hraníc Čiech a Moravy sa považovalo za základ hraníc ČSR. Čechy vraj boli odjakživa česko-nemecké, zatiaľ čo Slovensko je novou krajinou, a preto treba určiť jeho hranice podľa iných zásad, ktoré, ako neskôr uvedieme, formuloval generál Le Rond.²⁷

Už na prvých dvoch zasadnutiach Komisie pre česko-slovenské záležitosti 27. a 28. februára 1919 sa rozhodlo aj o slovenskej otázke, pričom pripojenie Slovenska k českým krajinám sa považovalo za zásadnú vec, ktorú nik nespochybnil. O to väčšia pozornosť sa však potom venovala problematike slovensko-maďarskej hranice. No už na týchto úvodných zasadnutiach sa zástupcovia všetkých veľmocí zhodli v tom, že hospodárske, geografické a napokon aj strategické dôvody pri stanovení hraníc majú dostať prioritu pred etnografickým zreteľom.²⁸ V záverečnej správe z 26. marca 1919 sa to však vcelku formulovalo tak, že v priebehu rokovanií sice Komisia brala do úvahy najmä národnostný aspekt a na týchto úvahách sú založené aj jej závery. Rovnako však musela za iných okolností brať do úvahy iné aspekty. Nakoľko v skutočnosti vyšlo najavo, že by bolo veľmi vhodné zabezpečiť novej ČSR maximálnu možnú národnú jednotu, a „je nevyhnutné vytvoriť životaschopný štát.“ Z toho dôvodu „je nevyhnutné zachovať jeho súčasnú ekonomickú jednotu a na druhej strane zabezpečiť komunikačné prostriedky, nevyhnutné na jeho vývoj, ako aj hranice, ktoré by predstavovali garanciu nevyhnutnú pre národnú bezpečnosť.“²⁹

Pojmu „historické“ hranice sa vôbec Komisia vyhýbala v tom zmysle, že v rôznych obdobiach mali krajiny rôzne teritórium a historické argumenty často zakrývali úsilie o expanziu územia.³⁰ Zároveň tiež treba jednoznačne povedať, že napriek tomu, že ČSR v spomínanom memorande č. 2 sa uchádzala o maximalistickú slovensko-maďarskú hranicu a francúzski delegáti boli o tom vopred informovaní, ani raz o nej, ale ani o miernejšej požiadavke v čs. memorande č. 5, Komisia nerokovala.

Špeciálne otázke Slovenska a jeho pripojeniu k ČSR sa Komisia venovala 28. 2. 1919. Najprv svoju predstavu o slovensko-maďarskej hranici prezentovali delegáti USA a Veľkej Británie. Profesor Charles Seymour zdôraznil, že v ČSR je už toľko cudzieho obyvateľstva (Nemci v Čechách), že pri stanovení južnej hranice Slovenska je zásadným kritériom obmedziť čo najväčším počet maďarského obyvateľstva, pravda, ponechajúc Slovákom nielen vrchy, ale aj nejaké územie na úpäti, čo by umožnilo dopravné spojenie. Mal sa tiež brať zreteľ na hospodárske potreby obyvateľstva a ďalej navrhol, aby Bratislava patrila Česko-Slovensku, ale hranica by mala potom viesť po Malom Dunaji a po Ipli a ďalej čo najtesnejšie popri etnickej hranici. Zástupca Veľkej Británie Harold Nicolson tiež ponechával Veľký Žitný ostrov Maďarsku, ale bol za to, aby ČSR patrila aj sútok Dunaja a Váhu – teda Komárno. Po prerokovaní záležitosti v Podkomisii sa však 3. 3. 1919 vyjadril aj za pričlenenie železničného uzla nad Sátoraljaújhely k Česko-Slovensku. Taliani diplomati sa spočiatku vždy pripojili k tej navrhovanej línii, ktorá dávala ČSR najmenej územia. Najväčšie výhrady mali voči koridoru s Juhoslovanmi a proti pripojeniu Podkarpatskej Rusi k ČSR, v čom sa však dosiahla zásadná zhoda už 28. 2. 1919.³¹

Vzhľadom na to, že Ústredná teritoriálna komisia, ktorej predsedal Francúz Tardieu, žiadala konečné správy jednotlivých komisií do 12. marca 1919, aj práca Komisie pre česko-slo-

²⁷FERENČUHOVÁ, ref 16, s. 245 – 247.

²⁸Tamže, s. 245; pozri a porovnaj tiež Recueil des actes de la Conference, s. 8 – 18.

²⁹Recueil des actes de la Conference, s. 70.

³⁰FERENČUHOVÁ, ref 16, s. 245.

³¹Tamže, s. 246 – 247; tiež Recueil des actes de la Conference, s. 13 – 25.

venské záležitosti pokračovala rýchlo. Významnú úlohu tu zohrávala jej Hraničná podkomisia na čele s generálom Le Rondom, poverená vypracovaním projektu vyznačenia čs. hraníc. Nakoľko v rámci ČSR sa Slovensko považovalo za novú krajinu, práve jeho hranice bolo treba určiť podľa zásad, ktoré formuloval generál Le Rond: 1. Rešpektovať v čo najväčšej možnej miere národnosti a etniká. 2. Zabezpečiť hospodársky život obyvateľstva a udržanie najnevyhnutnejších komunikácií. 3. Vyhnúť sa tomu, aby nové hranice spôsobovali lokálne trenice medzi novovzniknutými štátmi. Vzhľadom na tretí bod Le Rond dokazoval, že Veľký Žitný ostrov geograficky a hospodársky patrí k regiónom na sever od Dunaja, že zásobuje najmä zeleninou a potravinami Bratislavu a Komárno, že je napokon aj v záujme maďarského obyvateľstva, ktoré tam žije, aby sa stalo súčasťou ČSR.³²

Keď 3. 3. 1919 Komisia pre Česko-slovenské záležitosti poverila svoju Hraničnú podkomisiu, aby pozvala na svoje zasadnutie 4. 3. 1919 E. Beneša, ktorý mal povedať jasné slovo o čs. požiadavkách, hovoril tu aj o otázke Žitného ostrova. Nakoľko presvedčivo argumentoval v prospech pripojenia Veľkého Žitného ostrova k ČSR, a Taliansko chcelo v prvom rade zabrániť vzniku koridoru s Južosláviou, delegáti veľmocí dosiahli konsenzus.³³ V tomto zmysle sa uzavrela záležitosť aj v predbežnej správe Komisie zo 14. marca 1919.³⁴

Rozhodne možno povedať, že aj v otázke slovensko-maďarskej hranice malo Česko-Slovensko vo Francúzsku svojho najväčšieho obhajcu. Jeho zásluhou sa v prospech ČSR riešila nielen otázka Veľkého Žitného ostrova, ale aj otázka železnice strategického významu, t. j. Košice – Satoraljajuhely (Nové Mesto pod Šiatrom) – Čop a napokon aj otázka Petržalky. Francúzski zástupcovia občas v jednotlivostiach zdanlivo ustupovali, aby potom krok za krokom získavali súhlas delegátov ostatných veľmocí s nárokmi Česko-Slovenska. Napokon však ani oni nepodporili, respektíve nepresadili niektoré jeho maximalistické požiadavky na pravom brehu Dunaja a hranicu vedúcu od Vacova po kótach Novohradských vrchov, Matry a Bukových hôr k Miškovcu, zahrňujúc v tom aj Sálgotarján (z hospodárskych dôvodov). I keď, najmä vo francúzskych vojenských kruhoch, a konkrétne aj v Najvyššej vojenskej rade, nachádzali tieto požiadavky porozumenie. Dokonca aj generál Le Rond, ktorý hral veľmi dôležitú úlohu pri stanovení slovensko-maďarskej hranice, počas návštevy ČSR v 30. rokoch priznal, že aj on sa pôvodne priklonil k názoru E. Beneša a „chcel som Vám dať aj celé Novohradské vrchy a severný svah Matry i Bukových hôr. Videl som však, že by to pre Vás bol iba hospodársky balast a pri dnešnom spôsobe vedenia vojny strategicky by ste mnoho nezískali. Preto som od tejto myšlienky ustúpil.“³⁵

Túto tendenciu v rokovaní Komisie pre česko-slovenské záležitosti a jej Hraničnej podkomisie, že istou reciprocitou za zisk Veľkého Žitného ostrova bude strata slovenského osídlenia v Novohrade a hranica od hlavného toku Dunaja nebude viesť priamo cez Novohradské vrchy, Matru a Bukové hory k Miškovcu, ale po toku Ipl'a, vybadal E. Beneš už začiatkom marca 1919. Veľmi výstižne to načrtnol vo svojej správe zahraničnému výboru Národného zhromaždenia 7. 3. 1919. Pochopiteľne, vychádzal z poznatkov získaných účasťou na spomínanom rokovaní Podkomisie 4. 3. 1919. Jednoznačne priznal, že okrem otázky Horného Sliezska, najväčšie potiaže sú pri stanovení hranice Slovenska. „Definitívne bylo získáno to, že hlavní tok Dunaje zůstane jižní hranicí Slovenska. Byla diskutována [!] velmi živě otázka Velkého Žitného ostrova a Američané zejména stáli na stanovisku, že by nám to dalo zbytečně mnoho Maďarů, a byli by rádi chtěli, abychom se ho vzdali.“ Beneš však hájil neústupne stanovisko

³²Tamže.

³³FERENČUHOVÁ, ref 16, s. 248; pozri tiež zápisnicu z rokovania Hraničnej podkomisie 4. 3. 1919. In: *Recueil des actes de la Conference*, s. 126 – 132; tiež maďarský preklad časti zápisnice. In: *Francia diplomáciai iratok a Kárpát – medence történetéről 1918 – 1919. Osszeállítás és szerkesztette*. Ed. M. Ádám, M. Ormos. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1999, s. 171 – 172.

³⁴*Recueil des actes de la Conference*, s. 49 – 51.

³⁵Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920*. Bratislava 1998, s. 216 – 217.

hlavného toku Dunaja a myslí si, že sa definitívne rozhodlo tak, „aby Žitný ostrov nám náležel.“ Potom sa postavila otázka hraníc na rieke Ipeľ, ktorú vraj pôvodne nechceli prekonať, ale z dôvodov železničného spojenia sa uznalo za nutné ísť na ľavú stranu Ipeľa a „tým spôsobom jest nám zachovaná hranice Slovenska tak, že zůstane nám údolí Ipoly (Ipeľ – pozn. M. H.) v každem prípade, hranice půjde pravděpodobně jižně od Salgo-Tarjána (Salgótarján – pozn. M. H.), bude nám zachována železnice z Lučenca na Miškovec, myslím s křižovatkou Svatého Petra, a není jisto, jest-li zůstane také Bešenevo pro nás. Dále podle situace myslím, že zůstane nám železnice z Nového Města (pod Šiatrom – pozn. M. H.) na Čop. Otázka uherských Rusínů byla definitivně rozřešena pro nás.“ No otázka koridoru sa zatiaľ neriešila. Beneš však opatrne dodáva, že nechce sľubovať definitívne veci, ktoré sú na konferencii podrobené tým alebo oným zmenám. Rôzne menšie zmeny môžu nastať aj vo veciach ním uvedených, „ale toto asi v principu bude pro nás zachováno.“³⁶

Opatrnosť E. Beneša bola úplne na mieste. Rokovania mierovej konferencie boli totiž iba v prvej fáze rokovaní, ktoré sa pôvodne chápali ako rokovania o preliminárny mier a boli prísne dôverné. Konkrétne aj rokovania Komisie pre česko-slovenské záležitosti i jej Podkomisie boli vtedy v plnom prúde a nebolo možné vylúčiť menšie-väčšie zmeny aj v otázke stanovenia slovensko-maďarskej hranice. Isté provizórium tejto hranice sa prirodzene najviac pociťovalo v samotnom Slovensku. „Preto stále urgujeme z Paríža rozhodnutie o definitívnom určení našich hraníc“ – vyslovil sa ešte 9. marca 1919 na zhromaždení slovenských županov a poslancov minister s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobár.³⁷ Výsledkom týchto urgencií boli hlavne listy z februára a marca 1919 V. Šrobárovi od Fedora Houdka z Paríža, ktorý rôznymi cestami zhromažďoval dôverné informácie o priebehu mierových rokovaní a riešení slovensko-maďarskej hranice, ale zračilo sa v nich neskrývané napätie a neistota.³⁸ Toto napätie a neistota u Houdka poľavili až začiatkom poslednej dekády mája 1919, keď „načrtnol som si v Paríži prvý raz južné hranice Slovenska, na základe dôverných správ zo schôdzí odborných referentov teritoriálnej komisie, ako ich navrhovala pre Najvyššiu radu ...“ – spomína F. Houdek.³⁹ Rozhodne informovanejší a pokojnejší bol vo svojich správach do Prahy E. Beneš, ale aj on ešte 21. marca 1919 písal T.G. Masarykovi, že naráža v Komisii pre česko-slovenské záležitosti na odpor, aby slovensko-maďarská hranica šla celkom druhou, t. j. ľavou stranou Ipeľa. No bude obhajovať tamojšiu železnicu za každú cenu, pritom rovnako je to aj so železnicou z Lučenca do Miškovca. Vraj aj on súhlasí s Masarykovým náhľadom „co nejméne Maďarů, ale tak jak to nyní stojí, není naděje na pravý břeh Dunaje u Prešpurku a nezbude než později o věci jednat ve Vašem smyslu.“⁴⁰

Podľa príslušných dispozícií predložila teritoriálna Komisia pre česko-slovenské záležitosti správu na riešenie hranice ČSR s Maďarskom 26. marca 1919. Navrhovaná hraničná línia vychádzala z bodu, kde hranica medzi Rakúskom a Maďarskom pretína Dunaj a pokračovala po hlavnom toku Dunaja až po sútok Ipeľa, potom tokom Ipeľa až asi 10 km južne od Lučenca, ďalej smerovala juhovýchodným smerom asi 7 km severne od Salgótarjánu, a potom severovýchodným smerom na stanicu Banréve (približne 6 km od Putnoku), ďalej severovýchodným smerom asi 7 km východne od Plešivca a potom smerom severovýchodným približne 4 km juhozápadne od Turne nad Bodvou (Torna), ďalej vo východnom smere tejto rieky asi 6 km na sever k Nádasdu, ďalej ku kóte 894 a potom juhovýchodným smerom až k Sátorajlajújhele, tak, aby železnica Košice – Čop bola úplne na území ČSR a hraničná línia medzi Bodro-

³⁶Československo na pařížské mírové, s. 245 – 246.

³⁷Úradné noviny, 15. 3. 1919.

³⁸Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, ref 35 s. 163.

³⁹Tamže, s. 218.

⁴⁰ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. Část druhá. Dopisy. Praha 1994, s. 196. Ide o narážku na Masarykov plán získať pre ČSR územie na pravom brehu Dunaja pri Bratislave a koridor s Juhosláviou.

gom a Tisou bola paralelná so železnicou Sátoraljaújhely – Čop a po prekročení Bodrogu (asi 5 km južne od Stredy nad Bodrogom) smerovala by na Pribeník a Veľké Trakany dotknúc sa Tisy a potom proti jej toku „stúpajúca z údolia Tisy 2 kilometre východne – juhovýchodne od Čopu, styčného bodu hraníc Maďarska, rusínskeho územia a územia Česko-Slovenska, na mieste kde hranica rusínskeho územia a Maďarska dosahuje túto rieku.“⁴¹

Citovaná správa považovala za potrebné zvlášť zdôvodniť, prečo sa komisia rozhodla pre hranicu na Ipli, čo vyjadrila stručne takto: „Línia Ipl'a bola prijatá ako hranica, pretože najbližšie sleduje etnickú hranicu.“⁴² V skutočnosti sa však táto línia tiahla stredom zmiešaného územia, nakoľko pomiešaním etník v bývalom Uhorsku vzhľadom na etnické enklávy, sa čisto etnické hranice ani tu nedali vytvoriť. Celkove sa na mierovej konferencii pri určení vyššie uvedenej slovensko-maďarskej hranice vychádzalo z toho, že okolo pol milióna maďarského etnika pripadne na územie ČSR, ale približne podobný počet slovenského obyvateľstva ešte zostane za vytýčenou hranicou. Správa to vo všeobecnej časti VI – 2 doslovne konštatovala tak, že ČSR „bude zahŕňať z vnútornej strany hraníc vysoký počet cudzích príslušníkov, a rovnako značný počet jej príslušníkov bude sídlieť v susedných krajinách. Na túto situáciu bude potrebné brať špeciálny ohľad vo všeobecnej štúdii, ktorá sa uskutoční v rámci zabezpečenia práv národnostných menšín.“⁴³

Ako sme už naznačili, citovaná správa Komisie z 26. marca sa zamietavo postavila k začleneniu Lužických Srbov do ČSR a tiež k otázke koridoru s Juhosláviou. Navrhovala prijať medzinárodný program, ktorý by garantoval slobodu železničného a riečneho tranzitu medzi ČSR a Juhosláviou.⁴⁴ Pritom aj železnica medzi Lučencom a Čatou s prípojkami, ďalej železnica smerujúca z Turne nad Bodvou cez kotlinu rieky Bodvy po Miškovec a tiež železnica od Miškovca smerujúca údolím rieky Slanej až po napojenie na hraničnú líniu pri Plešivci, všetky menované železničné úseky budú musieť byť riadené pod dozorom vlád spojencov, aby bolo zabezpečené ich voľné používanie zainteresovanými susediacimi štátmi.⁴⁵

Podľa príslušných dispozícií predložila teritoriálna Komisia pre česko-slovenské záležitosti návrh na riešenie slovensko-maďarskej hranice Najvyššej rade 26. marca 1919. No práve deň predtým Lloyd George predstrel Rade štyroch pamätne memorandum, tzv. dokument z Fontainebleau, namierené bezprostredne proti francúzskej politike v stredovýchodnej Európe v súvislosti so vzťahujúcim sa bolševizmom v Nemecku a vyhlásením Maďarskej republiky rád (21. 3. 1919), ktorá podľa neho predstavuje vážnu a bezprostrednú hrozbu rozšírenia „bolševickej revolúcie.“ V tejto súvislosti označil aj hranice ČSR za nekvalifikovane vytýčené a nebezpečné.⁴⁶ Išlo však v podstate o isté vyvrcholenie napätia pri prekonávaní jednotlivých hraničných problémov, kde sa v priebehu marca 1919 stále častejšie zrážali francúzska argumentácia „strategických faktorov“ s anglickým preferovaním „etnického princípu.“⁴⁷ *Corriere dela Sera*, ktorá bola z Paríža dobre informovaná, priniesla stať, že vzhľadom na udalosti v Uhorsku bude sa Rada štyroch „dnes zaoberať maďarským problémom. Doteraz prijaté rozhodnutia o teritoriálnych otázkach predloží dodatočnému preskúšanju. V diplomatických kruhoch je toto rozhodnutie prijímané ako dôkaz k tomu, že Čechoslovákom a Rumunom na ťarchu Maďarska urobené ústupky, budú sčasti urobené znovu neplatnými. Avšak v takej forme, aby sa predišlo zdaniu, že Entente sa pri svojich opatreniach necháva ovplyvňovať strachom z bolševizmu.“ Podobné narážky na isté ústupky Maďarom kvôli pacifikácii situácie

⁴¹Recueil des actes de la Conférence, s. 70 – 72.

⁴²Tamže, s. 71.

⁴³Tamže, s. 80.

⁴⁴Tamže.

⁴⁵Tamže, s. 71 – 72.

⁴⁶BAUMGART, W. – FELLNER, F.: Versailles – St. Germain – Trianon. Umbruch in Europa vor fünfzig Jahren. München und Wien 1971, s. 34.

⁴⁷Československo na pařížské mírové, s. 27.

v strednej Európe však napokon nenašli v Paríži priaznivú pôdu. Napríklad na expanzívne vyhlásenia komunistickej vlády v Budapešti odpovedal parížsky Débats 27. 4. 1919 tak, „že všetky hrozby neprivedú Spojencov k tomu, aby Maďarom vrátili Slovensko,“ píše historik M. Krajčovič.⁴⁸

Na memorandum Lloyda Georga ihneď písomne odpovedal G. Clemenceau a obhajoval aj záujmy Poľska a ČSR. Takisto E. Beneš i T. G. Masaryk sa okamžite obrátili prostredníctvom diplomatických nót na Clemenceaua i ostatných zástupcov veľmocí Dohody na mierovej konferencii.⁴⁹ Konštatovali v nich, že ak sa má prekonať kritická situácia v ČSR, ktorá vznikla pod tlakom silnejúceho boľševizmu, musia sa splniť požadované nároky Česko-Slovenska. „Až potom,“ prízvukuje sa v nótach, „budeme môcť na našom území poriadok a disciplínu udržať.“⁵⁰

Najvyššia rada sa správou Komisie pre česko-slovenské záležitosti z 26. marca zaoberala dňa 4. 4. 1919 a po uvedených udalostiach bolo nesporne prevrapujúce, že ju bez väčších námietok prijala.⁵¹ Jedine to vysvetľuje sebaistý tón zrejme informovaného E. Beneša v dôvernom liste Ivanovi Markovičovi z 9. 4. 1919, v ktorom sa už javil pokojne, ba vyzýval k pokoji, keď oznamoval, že „rozhodnutí o Maďarsku a o nás se nezmění: dostaneme vše (Dunaj a Ipole) nadál, s užitím železnice na Ipli, celou železnicí od Lučence až asi 10 – 12 km nad Miškovec, pak uherské Rusíny. Změn nebuče. Prosto klid ...“⁵²

Ako sa však ukázalo, ešte nebola úplne zažehnaná otázka Veľkého Žitného ostrova. Pritom celkovo treba dodať, že isté váhania USA, Veľkej Británie a Talianska v tejto otázke boli do značnej miery zapríčinené aj nie úplne jasným postojom ČSR, keď najmä prezident T.G. Masaryk dával prednosť pred Žitným ostrovom svojmu plánu na pravom brehu Dunaja (predmostiu) a ťažko sa vzdával myšlienky na koridor s Juhoslovanmi. To naznačil aj v známom rokovani s zástupcom spojencov, generálom J. Smutsom, začiatkom apríla 1919 v Prahe.⁵³ Práve správa generála Smutsa bola príčinou toho, že Rada ministrov zahraničných vecí sa 3. mája 1919 rozhodla poveriť Komisiu pre česko-slovenské záležitosti, aby znovu preskúmala otázku Veľkého Žitného ostrova „v súlade s myšlienkou, ktorú vyslovil prezident Masaryk počas rozhovoru s generálom Smutsom, o pripadnutí predmostia oproti Bratislave Česko-Slovensku výmenou za Veľký Žitný ostrov, ktorý by bol pripojený k Maďarsku.“⁵⁴

Išlo o obdobie, na ktoré spomína aj pplk. R. Kalhous, že ešte pred jeho odchodom z Paríža mu oznámil vedúci čs. delegácie K. Kramář, „že na mierové konferencii obhájime buď predmostí alebo Žitný ostrov, ale s oboma požiadavky že neprorazíme.“⁵⁵ Kalhous vraj znovu trval na spojitosti oboch požiadaviek, že bez Veľkého Žitného ostrova je bratislavské predmostie vojensky neudržateľné. Okrem toho, pod voj. č. 38 zo 7. 4. 1919, spracoval stručný Návrh na uplatnění vojenských požiadavkú při uzavření preliminárního míru, v ktorom nevyhnutne žiadal, aby hranica ČSR na Dunaji bola určená vojensky a potom išla od Vacova každopádne cez Matru a Bukové hory. Zaisťenie Bratislavy predmostím sa podľa neho už teraz ukázalo ako

⁴⁸KRAJČOVIČ, M.: Károlyiho vláda v Maďarsku a osudy Slovenska v strednej Európe 1918 – 1919. In: Historické štúdie 36. Bratislava 1995, s. 45. No začiatkom apríla 1919 aj M. R. Štefánik oznamoval T. G. Masarykovi, že stav čs. vecí v Paríži nie je dobrý (Archiv Ústavu T. G. Masaryka, Praha, Francie, šk. 4, Masaryk – Benešovi 7. 4. 1919).

⁴⁹Československo na pařížské mírové, s. 268 – 273.

⁵⁰AMZV ČR, PA, 4/235, 5/364, 5/401, 7/730 – nóty čs. vlády v súvislosti s memorandumom Lloyda Georga z 25. 3. 1919. K medzinárodnej situácii v súvislosti s možným ozbrojeným zásahom Dohody voči Budapešti pozri PERMAN, D.: The Shaping of Czechoslovak State. Diplomatic history of the boundairies of Czechoslovakia. 1914 – 1920. Leiden : E. J. Brill, 1962, s. 184 – 185.

⁵¹Československo na pařížské mírové, s. 27.

⁵²Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, Pozostalost' I. Markoviča, šk. 1, fasc. 19.

⁵³ŠOLLE, ref 40, s. 214 – 215.

⁵⁴Recueil des actes de la Conférence, s. 100 – Nóta prezentovaná Najvyššej rade Spojencov 8. 5. 1919.

⁵⁵KALHOUS, ref 5, s. 56.

nevyhnutné. Bolševický prevrat v Maďarsku a jeho podpora v nemeckom Rakúsku vraj tiež dostatočne odôvodňuje požiadavku koridoru.⁵⁶

Poverená Komisia pre česko-slovenské záležitosti znovu prerokovala otázku Veľkého Žitného ostrova 5. mája 1918 a po prerokovaní jednotlivých aspektov otázky „jednohlasne skonštatovala, že nie je dôvod na prijatie daného návrhu“ generála Smutsa. V nóte adresovanej najvyššej rade Komisia poukazovala hlavne na úzke ekonomické putá, ktoré spájajú Veľký Žitný ostrov s ČSR, že recipročne za Žitný ostrov v rámci ČSR Komisia už na iných miestach slovensko-maďarskej hranice (najmä v oblasti Ipľa) ponechala Maďarsku určité množstvo územia. No a nie v poslednom rade dôvodila tiež tým, že K. Kramár a E. Beneš, súc oboznámení so správou gen. Smutsa, jasne vyjadrili názor, že Veľký Žitný ostrov by mal v každom prípade pripadnúť Česko-Slovensku. Z týchto dôvodov Komisia jednomyselne skonštatovala, že sa bude držať svojho pôvodného rozhodnutia v správe z 26. marca 1919. Pritom k otázke bratislavského predmostia sa vyjadrila skôr zamietavo.⁵⁷ Aj to len potvrdzuje fakt, že preraziť na mierovej konferencii s bratislavským predmostím predstavovalo jednu z najťažších úloh. Na ďalších zasadaniach (15., 17. a 20. mája 1919), na základe rozhodnutia Rady ministrov zahraničných vecí z 8. 5. 1919, Komisia pre česko-slovenské záležitosti rokovala o otázke Rusínov vo vzťahu k ČSR, v priebehu ktorých si vypočula aj E. Beneša.⁵⁸ Dňa 31. mája 1919 Komisia ešte rokovala o istej úprave Česko-rakúskej hranice v priestore Gmünd podľa návrhu K. Kramára.⁵⁹

Už z toho, čo sme doteraz o rokovaníach mierovej konferencie v Paríži uviedli, môžeme konštatovať, že francúzska diplomacia nesporne zohrala veľmi dôležitú úlohu aj pri určení definitívnej hranice medzi Maďarskom a Slovenskom. Francúzsko výrazne podporovalo ČSR aj v Komisii pre česko-slovenské záležitosti, na čele ktorej stál Jules Cambon, úzko spolupracujúci s vyslancom Julesom Larochem. To sa plne vzťahuje aj na spomínanú Hraničnú podkomisiu, ktorú viedol generál Le Rond, a kde vedúci predstavitelia čs. delegácie predkladali početné materiály, ktoré vypracovali českí a slovenskí experti na mierovej konferencii. Návrh konečnej slovensko-maďarskej hranice, ktorý teritoriálna Komisia vypracovala, bol plodom zložitého a pracne získaného kompromisu, keď bolo nevyhnutné prekonať odpor a námietky najmä talianskeho, ale aj anglického a amerického zástupcu. Komisia volila hranicu tak, aby na sporných úsekoch, t. j. v podstate na celom úseku na východ od hranice na Dunaji, viedli zhruba stredom pásma so zmiešaným slovenským a maďarským obyvateľstvom.

Komisia pre česko-slovenské záležitosti v podstate spracovala svoje návrhy na slovensko-maďarskú hranicu už v marci 1919, ale zrejme prísne dôvernou cestou a iba čiastočne informovali Francúzi tiež vedúcich predstaviteľov čs. diplomacie, čomu by zodpovedala aj vyššie citovaná upokojujúca informácia E. Beneša I. Markovičovi z 9. 4. 1919. Oficiálne sa však v Česko-Slovensku až do polovice júna 1919 nič definitívne nevedelo, okrem toho, že Komisia ďalej intenzívne pracuje na probléme. To stupňovalo nervozitu v ČSR a najmä na Slovensku, ktorého sa to bezprostredne dotýkalo. Napríklad aj pplk. R. Kalhous, ktorý teraz už z Prahy sledoval predlžujúce sa rokovania o južnej hranici Slovenska, ešte 16. mája 1919 v liste E. Benešovi znovu zdôrazňoval, že „hlavní tok Dunaja, Matru a bukové vrchy míti musíme,“ ak sa chceme zaistiť proti Maďarom.⁶⁰ V tom istom čase uzrelo svetlo sveta aj Memorandum Klubu slovenských poslancov z 15. mája 1919 adresované predsedovi vlády, ministrom Benešovi do Paríža, ministrom Šrobárovi a jeho prostredníctvom aj prezidentovi republiky. Ako v sprievodnom liste do Paríža písal Ivan Markovič, toto Memorandum má vysloviť pred vládou a menovite pred E. Benešom stanovisko slovenských poslancov k hraniciam republiky. Má sa využiť na podporu čs. požiadaviek na mierovej konferencii, ako slovenský hlas, ktorý síce zaznieva

⁵⁶AMZV ČR, Praha, PA, zv. 57, č. 5432.

⁵⁷Recueil des actes de la Conférence, s. 95 – 100.

⁵⁸Tamže, s. 104 – 115.

⁵⁹Tamže, s. 116 – 117.

⁶⁰KALHOUS, ref 5, s. 58.

dost' oneskorene, ale „radšej trochu pozde, ako nikdy.“⁶¹ Memorandum zjavne presadzovalo prvoradé politické hľadisko čo najskôr a definitívne stanoviť slovensko-maďarskú hranicu, poukazujúc na silnejúcu hrozbu zo strany bolševického Maďarska, ktorému práve nedoriešená otázka konečných hraníc hrala neobyčajne do kariet, ale aj na konsolidáciu vnútorných pomerov na Slovensku. Takto „strach pred návratom maďarskej vlády u jedných, nádeje na jej návrat u druhých – menovite u maďarského a maďarónskeho elementu, nepriateľského republiky – vedú k tomu, že časť obyvateľstva, menovite v mestách a okolo demarkačnej čiary, nepovažuje sa ešte za občanov Československej republiky a chová sa voči republike pasívne i nepriateľsky.“ Memorandum bolo jednoznačne za strategickú hranicu, na hlavnom toku Dunaja posilnenú bratislavským predmostím a za Veľký Žitný ostrov v rámci ČSR. Požadovalo, aby tam patrila aj Salgótarjánska uhol'ná panva a juhovýchodná hranica Slovenska viedla všade južne od železnice v ipeľskej doline a železnice, ktorá spája Lučenec s Novým Mestom pod Šiatrom a ďalším slovenským východom.⁶² Svojím spôsobom vyznievalo aj ako slovenská podpora druhej demarkačnej čiary, ktorú v tom čase už obsadzovali jednotky čs. vojska.

Medzitým totiž udalosti v Česko-Slovensku dostali vlastný spád. Ako sme už v predchádzajúcej (druhej) časti štúdie rozobrali, minister národnej obrany Václav Klobučník vydal 7. 4. 1919 pamätný rozkaz č. 10807/op. o druhej demarkačnej čiary a na jeho základe generáli Hennocque a Piccione pripravili plány vojenských operácií, podľa ktorých ČSR mala získať strategicky i takticky výhodnú hranicu s Maďarskom.⁶³ Celý postup čs. vojska na druhú demarkačnú čiaru mal byť koordinovaný s postupom rumunskej armády, čo by asi najviac korešpondovalo aj s údajom Fedora Houdka, že druhú demarkačnú čiaru, „ako aj novú rumunskú demarkačnú čiaru, oznámil Vix maďarskej vláde 20. marca.“⁶⁴ Išlo o známu nótu, podľa ktorej muselo maďarské vojsko na hranici s Rumunskom vyprázdniť do 10 dní značný pás územia smerom na západ, ktorý ako neutrálnu zónu mali obsadiť dohodové vojská. Károlyiho vláda ju neprijala a odstúpila, ale odmietla ju aj komunistická vláda Bélu Kuna, ktorá sa chopila moci v Budapešti ešte 21. marca 1919.

Klobučníkov rozkaz č. j. 10807/op. zo 7. 4. 1919 ešte nebol rozkazom na postup na druhú demarkačnú čiaru – ten mal byť ešte len vydaný. No počítalo sa v ňom s tým, že by tento postup mal začať čo najskôr, pokiaľ možno už 18. apríla 1919.⁶⁵ Tento zámer pražského MNO však narazil na známe ťažkosti, ktoré súviseli s výmenou, sústreďovaním i doplňovaním niektorých jednotiek – hlavne tvoriacej sa 4. čs. divízie domobraneckými prápormi z Talianska.⁶⁶ Znepokojujúco pôsobili aj správy o koncentracii nemeckého vojska na sliezsko-nemeckých hraniciach, čo zdržalo niektoré jednotky určené pre Slovensko v Tešínsku. Takto sústredenie vojska na Slovensku sa zdržalo o celý týždeň a skončilo až 25. 4. 1919.

Napokon mobilizujúco nepôsobil ani nasledujúci zákaz zo strany maršala F. Focha. Totiž, keď sa Fochov návrh z 27. 3. 1919 na ozbrojený zásah proti Budapešti stretol na Rade štyroch v Paríži s ostrým nesúhlasom prezidenta W. Wilsona i Lloyda Georga, na ozbrojený zásah v Maďarsku sa na mierovej konferencii prestalo myslieť.⁶⁷ Dňa 8. 4. 1919 prišli aj generálovi Pellému do Prahy inštrukcie od maršala Focha, ktoré predpisovali čs. jednotkám striktné obranný postoj.⁶⁸ Preto už 10. 4. 1919 bol Zemskému veliteľstvu v Košiciach, generálovi Pic-

⁶¹AMZV ČR, PA, zv. 48, č. 4863.

⁶²Tamže; pozri tiež Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. Bratislava 1998, zv. 2, dok. č. 185, s. 84 – 87.

⁶³Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, ref 1, s. 38 – 39.

⁶⁴HOUDEK, F.: Osвобождение Slovenska. In: Slovenský rozchod s Maďarmi v roku 1918. Bratislava 1929, s. 143.

⁶⁵Vojenský historický archív (ďalej VHA) Praha, MNO – Hlav. štáb, oper. odd. 1919, šk. 2, č. 3 – 78/25.

⁶⁶VHA Trnava, Zemské vojenské veliteľstvo (ZVV) Bratislava 1919, Prezídium, šk. 3, S-280-3/11 – hlásenie gen. Piccioneho č. 2233/op. z 12. 4. 1919; VHA Praha, MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 1, č. 3 – 9/4 – hlásenie gen. Piccioneho č. 2275 z 14. 4. 1919.

⁶⁷PERMAN, ref 50, s. 184 – 185.

⁶⁸FERENČUHOVÁ, B.: Talianska a francúzska vojenská misia na Slovensku a česko-slovenský konflikt v rokoch 1918 – 1919. In: Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918 – 1920. (Zborník referátov z konferencie v Michalovciach 14. – 15. 1994). Zost. L. Deák. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 140.

cionemu i Hennocquovi zaslaný z pražského MNO prísne dôverný rozkaz č. j. 11021/op., v ktorom sa hneď v prvých bodoch hovorilo: „1. Na celé frontě na Slovensku, až do nového rozkazu, všetky oddily obmezí se jenom na prísnu obranu. 2. pohyby prípravné, určené číslem 10807/ ze 7 dubna mají se díti zakrytě, ne v bezprostřední blízkosti demarkační čáry ...“⁶⁹ Takto až do 27. 4. 1919 pražské MNO rozkaz na postup na druhú demarkačnú čiaru nevydalo. Ešte 24. 4. 1919 sa generál Pellé telegraficky pýtal F. Focha, či predchádzajúce inštrukcie sú stále platné.⁷⁰ Medzitým však vojenský postup voči Maďarsku začal z inej strany.

Keď aj vláda Bélu Kuna odmietla prijať Vixovu nótu z 20. marca 1919 a k pozitívnemu výsledku nevedlo ani rokovanie anglického generála Smutsa v Budapešti, rumunská armáda začala nečakane 16. apríla 1919 postupovať k Tise. Na hranici s Maďarskom narazila len na tenkú, do hĺbky málo členenú obranu, ktorú ľahko prelomila, a do 25. apríla prenikla až na čiaru Čop – Tisa – Polgár.⁷¹ Ako vieme, velenie čs. armády v tom čase ešte neukončilo všetky prípravy a jeho postup na novú demarkačnú čiaru sa po celý čas nepodarilo skoordinať s postupom Rumunov. Až 27. 4. 1919 minister Kľofáč rozhodol vydať gen. Hennocquovi rozkaz obsadiť Podkarpatskú Rus. Mal prednostne „obsadiť čo najrychlejší Sátoraljaújhely a vyhľadať v Csapu (Čop – pozn. M. H.) spojení s Rumuny a dohodnouti sa s nimi ohľadne obsazení železnice a dopravy po dráze Sátoraljaújhely, Csap, Ungvár (Užhorod – pozn. M. H.).“ Postup skupiny gen. Hennocqua pozdĺž rieky Toply a Bodrogu musí však pokračovať v súlade s postupujúcimi jednotkami 6. divízie, čo dohodne priamo generál Honnocque s veliteľom 6. divízie generálom G. Rossim – uvádzalo sa v tomto rozkaze č. j. 13062/op.⁷²

Dňa 27. 4. 1919 však aj gen. Piccione telegraficky hlásil, že tiež v úseku 6. divízie jednotky maďarskej ČA ustupujú z demarkačnej čiaru a žiadal ministra Kľofáča, aby povolil prekročiť Pichonovu demarkačnú čiaru aj jednotkám jeho skupiny, aby sa tak využil odchod maďarských jednotiek ustupujúcich pod tlakom Rumunov. Pritom sa odvolával aj na zhodný názor a podporu ministra V. Šrobára.⁷³ V odpoľudňajších hodinách 27. 4. 1919 gen. Piccione ešte raz urgoval rýchlu odpoveď na svoju žiadosť súrnym prísne dôverným telegramom, nakoľko mu bol oznámený predbežný súhlas.⁷⁴ V definitívnej odpovedi ministra Kľofáča č. j. 13070/op. z 27. 4. 1919 sa hovorilo: „Dle zdejšího rozkazu 13062/op. jest nutno okamžitě obsaditi všude Maďary opuštěné území, at' je to na kterékoliv části dosavadní demarkační čáry, opustí-li Maďari své nynější posice. Naše vojska nechť nepostupují však zatím dále než k nové demarkační čáře, ustanovené zdejším číslem 10807/op. /známy rozkaz MNO z 7. 4. 1919 – pozn. M. H.).“⁷⁵ Ešte 27. 4. 1919 to oznámil gen. M. Pellé telegramom aj maršalovi F. Fochovi.⁷⁶

Zdá sa, že po 16. apríli, keď rumunská armáda iniciatívne vstúpila do údolia Tisy, zodpovední čs. politici znervózneli a s vedomím generála Pellého sa rozhodli konať tiež iniciatívne. Ako vypovedal minister Kľofáč pred Branným výborom Národného zhromaždenia 7. 5. 1919: „Jednali jsme z vlastní iniciativy, bez rozkazu velitelství Dohody, nebo v dorozumění s Rumuni.“⁷⁷ Tak sa vlastne otvoril konflikt ČSR s bolševickým Maďarskom, ktorý z časového a obsahového hľadiska možno rozdeliť na dve základné etapy.

⁶⁹VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd., šk. 1, č. 3 9/4; tiež šk. 2, č. 3 23/13.

⁷⁰FERENČUHOVÁ, ref 68, s. 141.

⁷¹VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd., šk. 2, č. 3 – 45/3 – rozkaz ministra N. O. Kľofáča č. j. 13062/op. z 26. 4. 1919.

⁷²Tamže.

⁷³Tamže, č. 3 – 45/3 – záznam telegrafického rozhovoru z 27. 4. 1919.

⁷⁴Tamže, č. 3 – 78/25.

⁷⁵Tamže.

⁷⁶FERENČUHOVÁ, ref 68, s. 141.

⁷⁷VHA Praha, f. MNO, Presidium 1919, šk. 9, č. 3/2.

Prvá etapa trvala od 27. apríla do 27. mája 1919. Z hľadiska našej problematiky treba konštatovať, že už do 30. apríla skupina gen. Hennocqua, ktorá začala postupovať 28. apríla, obsadila bez vážnejších problémov územie Podkarpatskej Rusi určené plánom.⁷⁸ Využila pritom ústup maďarských jednotiek z tohto priestoru, ktorým hrozilo, že sa dostanú do obkľúčenia medzi jednotky rumunského a čs. vojska. Podarilo sa jej tiež nadviazať styk s rumunskou armádou, pričom sa však objavili vážne komplikácie. Vzniklo nebezpečenstvo, že nastane konflikt medzi oboma štátmi, z ktorých sa ani jeden nechcel vzdať obsadeného územia. Napokon to po naliehavých intervenciách gen. Pellého rozhodol maršal F. Foch, keď 9. mája určil novú demarkačnú čiaru medzi čs. a rumunským vojskom.⁷⁹

Ešte v ten istý deň šifrovaným telegramom č. 2198/EM gen. Pellé oboznámil s touto Fochovou demarkáciou aj generála Hennocqua v Užhorode.⁸⁰ Potom 12. 5. 1919 minister národnej obrany V. Klofáč tlmočil Hennocquovi rozhodnutie čs. vlády, ktorá ho „určila za svého oficiálneho zástupcu, aby ste vyjednal s rumunskými delegátmi podmienky, za jakých se má obsadiť vojsky československými rusínská země na sever od prozatímní demarkační čáry, která byla určena šifrovaným telegramem číslo 2198 3/EM z 9. května 1919.“ Nepredpokladal, že dôjde k ďalším sporom zo strany Rumunov o túto demarkačnú čiaru, a tak s rumunskými zástupcami bude možné spracovať návrh zmluvy, ktorá bude predovšetkým dbať, aby sa čo najskôr zaistila a trvale udržala ochrana a dozor hraníc a dopravných prostriedkov, výhodných pre čs. i rumunské vojská. Návrh zmluvy vraj musí byť zaslaný vzájomne obojvľádam a k realizácii zmluvy sa môže prikrčiť až po schválení oboch vlád. Na záver Klofáč apeloval, že „třeba pamatovati vždy na nezbytnost udržeti přátelskou shodu mezi Rumuny a Česloslováky a připraviti vztahy dobrého souseda, jež musí panovat mezi oběma spojenci.“⁸¹

Je nesporné, že pražské MNO sa vo svojich dispozíciách pre postup na druhú demarkačnú čiaru usilovalo predísť možným zrážkam čs. vojska s maďarským a krviprelievaniu. Už v krátkych smerniciach MNO pre „obsazování Dohodou nám přiřknutého území“ č. 13235/op z 15. 4. 1919 sa hneď v prvom bode hovorilo, že úlohou obsadzovania je „dosáhnouti pokud možno bez boje a krveprolití nově stanovených hranic a zabezpečiti v obsazeném území autoritu veškeré správy čs. republiky, jakož i klid a pořádek.“⁸² Z tejto smernice nevybočoval ani známy rozkaz MNO č. j. 13062/op. z 27. 4. 1919, ktorým sa otvoril vojenský konflikt ČSR s Maďarskom. Rešpektoval ju aj prísne dôverný rozkaz generála Piccioneho podriadeným jednotkám číslo 2565/op. z 28. 4. 1919, v ktorom pre zrozumiteľnosť a prehľadnosť zhmuloval nariadenia svojich predchádzajúcich šiestich rozkazov do jedného rozkazu. Zohľadňovala sa v ňom už aj skutočnosť, že pôvodne plánovanú operáciu, ktorá sa mala uskutočniť súčasne s operáciou Rumunov a Srbov, predbehol samostatný postup rumunského vojska k Tise. Takto, vzhľadom na ústup maďarského vojska, postup jemu podriadených jednotiek „nutno provésti od východu k západu v nejužším spojení“ a zdôrazňovalo sa, že obsadzovanie sa uskutoční iba v území opustenom maďarskými jednotkami, pričom v prvom období treba položiť dôraz na rozhodný a rýchly postup smerom na Miškovec. No „v žádnem případě nesmí podřízená vojska obsaditi území, i když byla opuštěna maď. vojskem, ležící na jih od nové demarkační čáry.“⁸³ Nakolko aj samotné MNO nariadilo, že sa môže postupovať len na území, ktoré maďarské vojsko samé

⁷⁸AMZV ČR Praha, PA., zv. 48, č. 4859 – situačná správa zo Slovenska pre ministerského predsedu 1. 5. 1919 (opis). Tiež VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 26, č. j. 3214 – šifrovaný telegram gen. Pellého č. 2002 z 30. 4. 1919 hlavnému veliteľovi východnej spojeneckej armády v Belehrade.

⁷⁹Túto problematiku na základe francúzskych materiálov podrobnejšie osvetľuje FERENČUHOVÁ, ref 68, s. 141 – 142.

⁸⁰VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 2, č. 3 – 64/4. Túto Fochovu demarkačnú čiaru tlmočil aj V. Klofáč gen. Piccionemu dispozíciou č. j. 14918/op. z 13. 5. 1919: „Pařížska mírová konference stanovila mezi rumunskými a čsl. vojsky tuto provisorní demarkační čáru: Tok řeky Tiszy mezi Tokajem a Csapem – železnici z Csapu do Marmaros – Szigetú toto město vyjímaje – železnica a pruh 4 km široký jižně budou obsazeny čsl. vojskem. Marmaros – Sziget a železnice z tohto města až k průsmyku Jablonica a 4 km široké pásmo severně a západně této železnice budou obsazeny Rumuny.“ (Tamže).

⁸¹Tamže, č. 3 – 64/2.

⁸²Tamže, č. 3 – 35/4 (koncept).

⁸³Tamže, č. 3 – 12/17. Pozri tiež hlásenie gen. Piccioneho na MNO z 28. 4. 1919, (tamže, šk. 26, č. j. 3165).

vyprázdnilo, gen. Piccione tiež nepredpokladal ťažké boje. Veci sa však skoro vyvinuli inak, keď na niektorých miestach postupu čs. vojsk začali klásť maďarské jednotky odpor.

Istým krvavým prológom vojenského konfliktu bol však maďarský prepád Komárna. Išlo o mesto na Dunaji, ktoré so starou protitureckou pevnosťou predstavovalo dôležitý bod základného strategického trojuholníka obrany juhozápadného Slovenska (Bratislava – Komárno – Nitra). Nebolo na smere postupu čs. jednotiek na druhú demarkačnú čiaru, nakoľko línia hlavného toku Dunaja od jeho sútoku s riekou Moravou bola stálou základňou prvej i druhej demarkačnej čiary. Túto mala zabezpečovať legionárska 7. divízia generála Giuseppe Borianiho a rozkaz gen. Piccioneho z 28. 4. 1919 potvrdzoval jej úlohu takto: „7. divízie zaujme postavení čiste obranné na dosavadní demarkační čáre Dunaje, zaostří však ostrážitost a zesílí body, které mohly by býti pravděpodobně nejsnadněji přepadeny maďarskými oddíly.“⁸⁴ To sa práve stalo v Komárne v noci z 30. apríla na 1. mája 1919. Asi 400 členov maďarskej tzv. „Červenej gardy“ a okolo 1000 mužov, hlavne ozbrojených baníkov z Táty a robotníkov z Győru, podniklo prepád za podpory delostrelectva z pravého brehu Dunaja na viacerých miestach pod vidinou vyhlásenia moci republiky robotníckych rád na tomto exponovanom kúsku územia Slovenska ešte 1. mája 1919. No ani zd'aleka tu neabsentovali nacionálne motívy. I keď zo začiatku bola situácia veľmi kritická a hrozilo, že sa útočník zmocní nielen železničného mosta, ale aj nádražia v Komárne, energickým protiútokom čs. posádky a za podpory rýchlo privolaných posíl z Nových Zámkov, podarilo sa útočníka odraziť a zničiť. Straty po boji boli značné. Nepriateľ zanechal na bojisku 116 mŕtvych a 12 jeho vojakov bolo zajatých. Na strane čs. jednotiek bolo 15 mŕtvych, 25 ranených a 9 zajatých vojakov.⁸⁵

Nakoľko prepád skončil úplným fiaskom, dištancovalo sa od neho aj hlavné veliteľstvo maďarskej Červenej armády: „Niekoľko príslušníkov jednotky brániacej Komárno (časť mesta na pravom brehu Dunaja – pozn. M. H.) a robotníci vykonali akciu, ktorá mala za cieľ obsadenie mesta. Skončila sa však úplnou porážkou s veľkým krviprelievaním. Akcia prebehla pod vedením nezodpovedných jednotlivcov, bezduchých agitátorov, bez odbornej prípravy a s absenciou odborných vedomostí ... Takto sa dopustili nesvedomitého podniku, ktorý stál početné proletárske životy a keď videli smutné následky ... zbabelo ušli“ – písalo sa v jednom jeho hlásení.⁸⁶ Na čs. strane sa však na komárňanský prípad dívalo tiež takto: „Tento náš úspech u Komárna měl hlavně význam pro vnitropolitickou situaci. Prokázalo se totiž tímto houževnatým odporem posádky, že armáda není ve své většině bolševického smýšlení, jako se snad v některých kruzích předpokládalo.“⁸⁷

Ústup maďarského vojska pod tlakom Rumunov využila aj armádna skupina gen. Piccioneho v priestore Miškovca, konkrétne legionárska 6. divízia pod velením gen. G. Rossiho, ktorá začala postup 29. 4. 1919. Už 2. 5. 1919 sa jej podarilo dosiahnuť prvoradý cieľ postupu. Ako sa hovorilo v denných situačných správach zo Slovenska zasielaných do Paríža: „Dne 2. května okolo 4. hod. odpoledne vstoupili naše oddíly za všeobecného jásotu obyvatelstva do města Miškovce.“⁸⁸ Do 10. mája obsadila 6. divízia všetky dôležité body na svojom úseku novej demarkačnej čiary.⁸⁹

Dokonca na niektorých miestach čs. jednotky druhú demarkačnú čiaru dočasne aj prekročili.⁹⁰ Pri postupe na Salgótarján však čs. jednotky II. brigády, ktorá napredovala v úseku medzi 6. a 7. divíziou, už 7. mája maďarské vojská zastavili. Stroskotal aj útok na Salgótarján 9. mája a pod protiútokmi nepriateľa museli čs. jednotky II. brigády postupne ustúpiť až na pôvodnú de-

⁸⁴Tamže, šk. 2, č. 312/17.

⁸⁵Tamže, č. 3 – 12/44-1 – správa gen. Piccioneho na MNO o maďarskom útoku na Komárno č. 2811/op. z 9. 5. 1919. Tiež hlásenie posádkového veliteľstva v Komárne na MNO z 3. 5. 1919, (tamže, č. 3 – 12/32).

⁸⁶Hadtörténelmi Levéltár (ďalej HL) Budapešť. Magyar Tanácsköztársaság 1919. Keleti Hadsereg Parancsnoksága, šk. 47, č. 312 – 320 – hlásenie č. V./21.

⁸⁷JEŽEK, Z.: Boj o Slovensko v letech 1918 – 1919. Praha 1928, s. 93.

⁸⁸AMZV ČR Praha, PA, zv. 36, č. 4291 – správa zo 4. 5. 1919.

⁸⁹Tamže, správy z 30. 4. – 12. 5. 1919; VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 2, č. 3 – 50/2.

⁹⁰HL Budapešť, f. Magyar Tanácsköztársaság 1919. Keleti Hadsereg Parancsnoksága, šk. 47, č. 3 – 4-430/12 a 432 – 434.

markačnú čiaru.⁹¹ Nepomohli ani pripravované sústredné útoky čs. jednotiek v tomto priestore, ktoré sa mali začať 17. – 19. mája a vyústiť 22. mája hlavným útokom na Salgótarján.⁹² Totiž 19. mája tu maďarská ČA prešla do protiofenzívy a v čs. jednotkách sa začala prejavovať demoralizácia. Aj gen. L. Piccione v dôvernom hlásení MNO a ministrovi Šrobárovi 22. 5. 1919 označil nedostatok bojového ducha za jednu z hlavných príčin neúspechu čs. vojsk v bojoch o Salgótarján. Generál ešte poukázal aj na nepriateľské správanie maďarského obyvateľstva, na nedostatočné materiálne zabezpečenie vojsk, ale najmä na objektívne nepriaznivú situáciu, „že naše protiofenzíva zahájena bola ve chvíli, kedy Rumuni dosiahnuvše Tisy ustali v postupu, takže Maďari mohli vrhnúť veškeré své sily proti naši frontě.“ Podľa najnovších informácií vraj maďarské sily iba na úseku 6. čs. divízie ráтали do 60 000 vojakov. „Nejde o bolševiky, nýbrž o vojsko agresívni, prochnuté duchem nacionalizmu. Kolují dokonce slechy, že trupy červené sloučily se s bílymi, aby zachránily vlast a dobyly straceného území.“⁹³ Preto Piccione odporúča upustiť od ofenzívnych operácií, vyčkat' na objektívne priaznivejšie okolnosti a zároveň rozhodol, aby sa jednotky nasadené do útoku na Salgótarján stiahli na východiskové pozície, čo sa stalo 22. – 23. 5. 1919. Podmienil to hlavne úspešný protiútok maďarských jednotiek, ktoré 20. mája obsadili Miškovec⁹⁴ a do 27. mája zatlačili všetky jednotky Piccioneho armádnej skupiny na východiskové pozície, z ktorých pred mesiacom začali postup na druhú demarkačnú čiaru.⁹⁵

Nie je úlohou príspevku analyzovať všetky príčiny tohto neúspešného postupu čs. jednotiek na druhú demarkačnú čiaru, ktorých bolo viac a rôzneho druhu.⁹⁶ No nakoľko v jeho závere sa zaoberáme výmenou velenia čs. armády, nebolo by správne podľahnúť zdaniu, že hlavné príčiny treba hľadať v talianskom velení. I keď nemožno nebrať do úvahy istú nedôveru vojska k vyšším veliteľstvám, kde boli dôstojníci cudzieho, prevažne talianskeho pôvodu. Množili sa ďalej tiež sťažnosti na protičesko-slovenský postoj a na úzke styky talianskych dôstojníkov s maďarskou šľachtou. No, ako sme už v predchádzajúcej časti naznačili, čs. vláda a najmä E. Beneš sa už dávnejšie usilovali o odvolanie talianskej vojenskej misie zo Slovenska, ktorej nedôverovali ani politicky ani odborne. Teraz sa k tomu pridružili aj vojenské neúspechy. I keď o osude talianskej vojenskej misie v ČSR sa v skutočnosti rozhodlo v Paríži a čiastočne i v Ríme, šok, ktorý spôsobila porážka čs. vojska, vyústil do známeho záveru, že vinní boli „neschopní a zrdzajúci Taliani,“ aj keď skutočné príčiny boli omnoho zložitejšie.⁹⁷

Už 24. mája 1919 pražské MNO oznámilo, že talianske hlavné velenie vyhlásilo úlohu gen. Piccioneho v ČSR za skončenú a telegramom č. j. 16643/op. z 27. 5. 1919 nariadilo, že dňom 1. júna 1919 definitívne prestane fungovať Piccioneho Hlavné veliteľstvo čs. vojsk na Slovensku, a jednotky operujúce na Slovensku budú rozdelené na dve skupiny s novými názvami a podriadené priamo MNO. Teda na: a) Rusínsku skupinu so sídlom v Košiciach, ktorej budú podriadené čs. divízie č. 1, 3 a 6.; b) Slovenskú skupinu so sídlom v Bratislave, ktorej budú podriadené

⁹¹Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, M.: Priebeh prvej etapy vojenského konfliktu ČSR s Maďarskom v roku 1919. In: Z vojenskej histórie Slovenska 1918 – 1948. (Zborník vedeckých štúdií). Trenčín 1994, s. 23 – 24.

⁹²VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 2, č. 3 – 13/5, 3 – 13/6, 3 – 21/5 – dispozície MNO a gen. Piccioneho k ofenzívnej činnosti na salgótarjánskom úseku z 13. – 16. mája 1919.

⁹³SNA Bratislava, f. V. Šrobár – pozostalosť, šk. 4, č. 32 – 34/22/4.

⁹⁴K porážke pri Miškovci: VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 2, č. 3 – 53/4 – dôverná správa gen. Rossiho hlavnému veliteľovi čs. vojsk na Slovensku o operáciách v priestore Miškovca č. j. 2052/op. z 30. 5. 1919; tamže Vojenská kancelária prezidenta republiky, šk. 18, 1919 – zprav., č. j. 128 – telegrafická správa praporečníka Kopala z 27. 5. 1919 o situácii na Slovensku; pozri tiež VHA Trnava, ZVV Bratislava 1919, Prezídium, šk. 4, S-215-6/30.

⁹⁵Pozri a porovnaj HRONSKÝ, ref 91, s. 5 – 34; JEŽEK, ref 87, s. 82 – 102 a map. príl. č. 6 a 7; VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk. 1, č. 3 – 7/3.

⁹⁶Pozri k tomu tiež HRONSKÝ, ref 35, s. 171 – 172.

⁹⁷AMZV ČR Praha, PA, zv. 36, č. 4293 – sťažnosti na talianske velenie v posledných bojoch na miškovecko-lučeneckom fronte z 1. 6. 1919. Podrobnejšie k tomu KLÍPA, B.: Italská vojenská mise v Československu. In: Historie a vojenství, roč. 44, 1995, č. 3, s. 59 – 78. Pozri aj protest talianskeho veľvyslancu v Prahe M. Lagu proti znevažovaniu talianskej vojenskej misie v tlači z 4. 6. 1919. (VHA Praha, f. MNO, Prezídium 1919, šk. 5, č. 2/4 (preklad)).

čs. divízie č. 2, 4 a 7.⁹⁸ Generál Piccione tlmočil tento rozkaz Zemskému vojenskému veliteľstvu v Košiciach telegramom z 30. 5. 1919 s týmto dodatkom: „Ve 12 hod. v noci dne 31. května t.r. opustím proto svoje velení a téhož dne a hodiny zanechají také velení všichni velitelé italské.“⁹⁹ Presne o 24.00 hod. 31. 5. 1919 odovzdanie svojej veliteľskej funkcie ešte potvrdil krátkym telegramom.¹⁰⁰ Takto výmenou talianskeho velenia za francúzske na Slovensku 1. júna 1919 sa oficiálne ukončil aj spor Pellé – Piccione. Francúzsko definitívne vyhralo konkurenčný boj, čo malo aj svoju zahraničnopolitickú dohru v podobe mrazivého postoja Talianska k ČSR na mierovej konferencii a teraz už aj s evidentne promad'arským postojom.

Významné zmeny v čs. armáde sa uskutočnili práve v čase, ktorý bol pre čs. jednotky na slovensko-mad'arskom fronte veľmi kritický. Velenie maďarskej ČA totiž pokračovalo v mohutej severnej ofenzíve na územie Slovenska a čs. armáda na Slovensku v prvej fáze jej ťaženia utrpela porážku, ktorá nemala ďaleko od debaklu.

M. HRONSKÝ: POLITISCH-DIPLOMATISCHE UND MILITÄRISCHE HAUPTDISPOSITIONEN
BEI DER BILDUNG DER SLOWAKISCHEN GRENZEN
IN DEN JAHREN 1918 – 1919 (TEIL III.)

Der Beitrag knüpft an den zweiten Teil der gleichnamigen Studie an, die in der Zeitschrift *Vojenská história* Nr. 2, 2001, S. 20 – 39 veröffentlicht wurde. Er bearbeitet weiter die Problematik der Grenzenbildung zwischen Slowakei und Ungarn an der Friedenskonferenz in Paris im Jahre 1919, der südlichen Grenze der Tschechoslowakei an Ungarn. Er analysiert die Verhandlungen über die Festsetzung der südlichen Grenze zwischen dem sich bildenden tschechoslowakischen Staat und Ungarn von Januar 1919 bis Mitte 1919 zum Zeitpunkt, als die tschecho-slowakische Delegation an die Konferenz abfuhr, ihre Forderungen unterbreitete und als die territoriale Kommission für die tschecho-slowakischen Angelegenheiten über die Grenzen der ČSR verhandelte und ihre eigenen Vorschläge zu den Verhandlungen der höchsten Organe der Friedenskonferenz in der ersten Phase bearbeitete. Diese Verhandlungen begriff man ursprünglich als Verhandlungen über Präliminarfrieden, und waren streng vertraut. In der Studie projizieren sich verschiedene Aspekte, die sowohl die tschecho-slowakische Stellungnahme, als auch die Stellung der siegreichen Großmächte der Entente und ihrer Experten zur Frage der südlichen Grenze der Tschecho-Slowakei an Ungarn determinierten. Der Verfasser konzentrierte sich dabei vor allem auf die militärischen, strategischen und Machtaspekte der Bildung dieser Grenze, wobei er diese nicht isoliert, sondern in weiteren diplomatisch-politischen Zusammenhängen versteht. Gleichzeitig widerspricht er den Gegnern der Nachkriegsgestaltung von Gebietsverhältnissen zwischen den beiden Nachfolgerstaaten, die den Standpunkt vertreten, das die Grenzlinie zwischen Slowakei und Ungarn Nichtfachmänner bildeten, die die ethnischen, wirtschaftlichen und strategischen Verhältnisse in Mitteleuropa nicht kannten.

Der Verfasser widmet sich den einzelnen Etappen der Formierung von Standpunkten zur Frage der südlichen Grenze. In der Grundgliederung teilt er diesen Prozeß auf zwei Gebiete; das erste Gebiet des Hauptlaufes der Donau von Presburg bis zum Fluß Ipel' hat einen strategischen Charakter, das zweite, von Ipel' bis Užgorod, um das an der Konferenz ziemlich großer Kampf geführt wurde, ähnlich aber auch um den großen Žitný ostrov (Roggerinsel) oder Brückenkopf an dem Hauptlauf der Donau. Der Verfasser zieht in seiner Erläuterung verschiedene Varianten und Aspekte der Lösung in Betracht. Er verweist auf die Aufgabe der französischen Diplomatie, die unstrittig eine bedeutende Rolle auch bei der definitiven Festsetzung der tschechoslowakischen Grenze an Ungarn spielte. Ihr Vorschlag, den die territoriale Kommission für die tschecho-slowakischen Angelegenheiten ausarbeitete, war eine Frucht eines komplizierten und mühsam erreichten Kompromisses. Im Wege standen nämlich die Einsprüche und Einwände vor allem der italienischen, aber auch englischen und amerikanischen Vertreter. Die Kommission bestimmte die Grenze so, daß sie in den strittigen Gebieten, d.h. im Grunde genommen im ganzen Gebiet östlich von der Grenze an der Donau, ungefähr durch die Mitte der Zone mit der gemischten slowakischen und ungarischen Bevölkerung führte.

Im letzten Teil kommt der Aufsatz auf das Gebiet der Tschecho-Slowakei zurück und verfolgt die letzten Vorbereitungen und Vormärsche der Einheiten der tschechoslowakischen Armee auf die zweite Demarkationslinie von 27. 4. 1919 bis zum erzwungenen Rückzug auf die Ausgangspositionen am Ende Mai 1919. Die bearbeitete Problematik (die in dem vierten Teil fortgesetzt wird), erschließt der Austausch der italienischen militärischen Mission durch die französische militärische Mission in der Slowakei am 1. Juni 1919.

⁹⁸VHA Trnava, ZVV Bratislava 1919, Prezídium, šk. 5, prez. č. 1980, S-215-3/29.

⁹⁹Tamže, prez. č. 2147, S-215-1/7.

¹⁰⁰VHA Praha, f. MNO – Hlavný štáb, oper. odd. 1919, šk.7, č. 22 – 6/3.